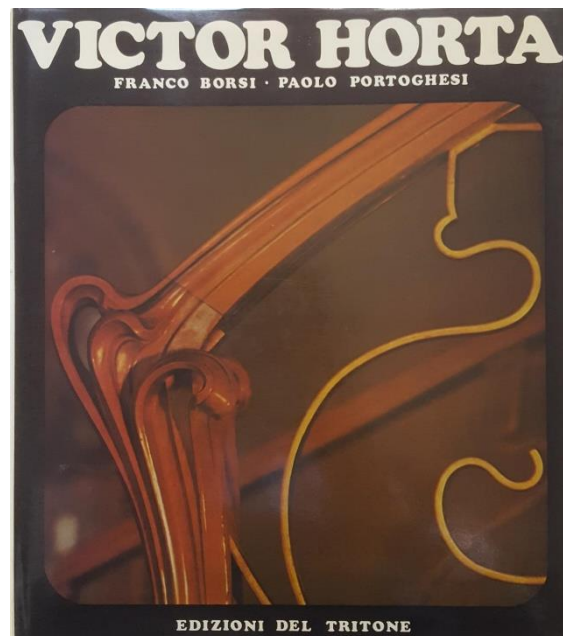


Art Nouveau of Style Congo?

Dit jaar is Brussel 'Hoofdstad van de Art Nouveau'. Met een grote media campagne en een aantal exposities wil men het breed publiek laten kennis maken met een waardevol patrimonium dat lange tijd werd verguisd. Een hoogtepunt voor 2023 is het opnieuw openstellen van Maison Hannon van architect Jules Brunfaut na een grondige restauratie. De mooiste gevel, deze van Hôtel Solvay op de Louisalaan, zit nu verborgen voor restauratie. Voor sommigen is dit jaar de unieke gelegenheid om de Art Nouveau in te zetten in een verhaal van dekolonisatie waarbij elke vorm van nuancering ontbreekt. Het boekje van Lucas Catherine "Art Nouveau – Kunst met de K van Kongo" is duidelijk geschreven vanuit dit perspectief.

Had men in 1965 het Volkshuis van Victor Horta niet afgebroken dan had Brussel nu een Unesco monument met internationale uitstraling. In de jaren '70 stond ook Maison Hannon op de lijst om te slopen "oude rommel". In extremis werd afbraak vermeden. De internationale ontdekking van de Brusselse architectuur en het oeuvre van Horta komt op naam van de Italianen. In 1969 verscheen bij Edizioni del Tritone het boek "Victor Horta" van Franco Borsi & Paolo Portoghesi met een voorwoord van architect Jean Delahaye. Dank zij de inzet van deze voormalige medewerker van Horta werd de eigen woning met atelier van Horta behouden en is nu het Hortamuseum. Het boek van Portoghesi en Borsi verscheen vlug in andere talen en was voor velen toen een ontdekking.



Het eerste boek betreffende het oeuvre Van Victor Horta door Borsi en Portoghesi, 1969

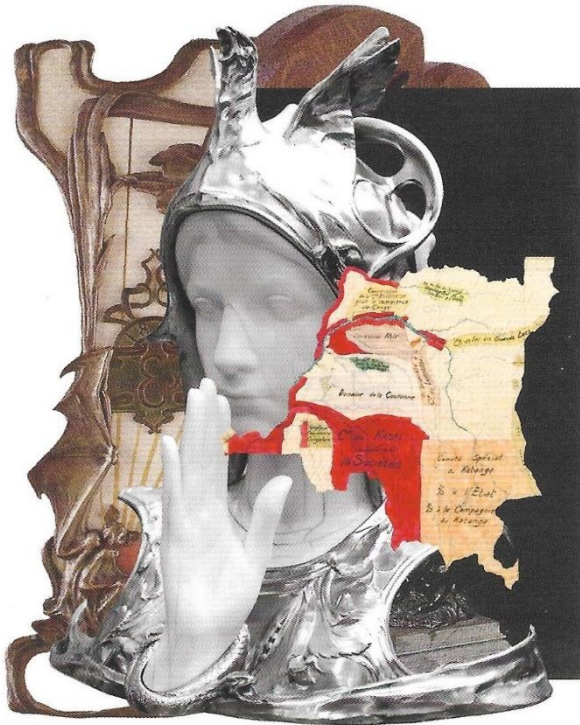
In het Hortamuseum loopt nu een expositie met de oproep om Horta te benaderen binnen een veel ruimere context van de Art Nouveau. De invloed van de Franse architect en theoreticus Eugène Viollet-le-Duc is vanaf zijn eerste werken aanwijsbaar. Spijtig dat in de expositie Horta's eerste gebouw wordt verzwegen. De dubbelwoning Geenens uit 1885 in Gent toont glashelder dat hij kiest om de fysieke eigenschappen van de materialen te benadrukken. Geen bepleistering op de gevel en het houtwerk wordt niet geschilderd maar krijgt een bescherming met vernis, dit om de authentieke expressie niet te verbergen. De expositie in het Hortamuseum toont wel de vele gipsen modellen die Horta maakte, elementen die vervolgens een toepassing kregen vooral in het interieur. Geen bloemmotieven zoals de Parijse Art Nouveau maar de voorliefde voor de plantenstengels die de natuur voorbrengt.



**Expositie in Hortamuseum, tekening Horta door François Schuiten
Foto's Hortamuseum Brussel**

Style Congo?

Deze populaire term gebruikte conservator Fierens-Gevaert in een tekst gepubliceerd in 1903 om de Art Nouveau te omschrijven, wat echter een grote verenging is van het complexe ontstaansgebeuren van deze



Affiche expo in CIVA, Brussel

culturele en artistieke omwenteling die plaats vond rond 1900. Het begin is niet 1897, de expositie van de etnografische zaal die de jonge Paul Hankar ontwierp, waarbij grondstoffen uit Congo, voornamelijk hardhout, werden aangewend. Het opzet van deze expositie was duidelijk, de commerciële promotie en de belangen van *Congo-Vrijstaat* te promoten, het privé bezit van Leopold II sinds 1885. Dat de Engelsen dit centraal gebied in Afrika zijn mislopen is één van hun grootste misrekeningen in de 19^{de} eeuw.

Wie naar deze expositie in 1897 kwam kijken is de grote Oostenrijkse architect Otto Wagner. Historicus François Loyer, die de schitterende monografie Hankar maakte, kon aantonen dat Wagner bij zijn terugkomst in Wenen de kant koos van de jonge generatie waardoor de Wiener Secession zich kon ontplooiën met figuren zoals Josef Hoffmann en anderen.

Historici en architecten die zich toededen op de Art Nouveau plaatsen het begin niet in 1897 maar in 1893, het jaar van woning Tassel van Victor Horta en de bouw van de eigen woning van Paul Hankar, beiden gelegen op wandelafstand van elkaar nabij de Louisaan. Men mag zelfs stellen dat er twee richtingen in de Brusselse Art Nouveau ontstonden, deze die Horta ontwikkelde is verschillend van deze van Hankar, die een medewerker is geweest van architect Hendrik Beyaert die in 1894 overleed. Deze omwenteling kwam niet zomaar uit de lucht gevallen. Het

artistiek klimaat, de drang naar vernieuwing ontstond in de jaren '80 in de artistieke salons van de Brusselse kringen zoals *Les Vingt*, waar werk te zien was van avant-garde kunstenaars uit Europa. Vergeten wij ook niet de grote impact die ontstond toen Japan na eeuwen zijn grenzen in 1853 opende waardoor in Europa en Amerika een hype ontstond voor Japanse prenten. De golvende lijnen in de tekeningen toonden een fascinatie voor de natuur die ook de Art Nouveau zou opnemen.

Materialen of stijl

Het is natuurlijk een gegeven dat de vrijstaat Congo een immense hoeveelheid aan grondstoffen leverde en dat deze import heeft bijgedragen aan de rijkdom van België. Het benadrukken dat massaal bovengrondse en ondergrondse grondstoffen werden verscheept naar de Antwerpse haven is correct. Het hardhout is geen "Art Nouveau hout". Dit materiaal werd ook aangewend voor interieurs met een andere vormgeving. Het hout werd aangewend voor het interieur van de eerste klasse wagons van de Belgische Spoorwegen ontworpen door Henry Van de Velde in de jaren '30. Wie dit wil zien kan in Kortrijk gaan eten in een wagon van het restaurant Colmar! Architect Léon Stynen bouwde in de jaren '30 een sanatorium voor kinderen in Brasschaat waarbij de ramen werden vervaardigd uit Wenge-hout uit Congo, raamprofielen die nog steeds aanwezig zijn. Van duurzaamheid gesproken! Het Belgisch hout had zeker niet de kwaliteit van wat uit Congo kwam. Sparren en populieren waren goed voor stuttingswerken in de Belgische steenkoolmijnen.

De derde dimensie van de art-nouveau

De opkomst en het verdwijnen van de Art Nouveau heeft veel te maken met de politieke constellatie. Architect en historicus Francis Strauven heeft jaren geleden de relatie gelegd tussen twee data, 1893 en 1901. Het eerste jaar heeft te maken met de invoering van het algemeen meervoudig stemrecht na heftige stakingen. Iedere man kreeg één stem, de elite kreeg meer stemmen, rekening houdend met hun financiële bijdrage. Op het einde van de 19^{de} eeuw ontstond een geloof in een nieuwe samenleving waarbij de klassenverschillen zouden afnemen. Socialisten en sociaal-progressieve liberalen hoopten op een nieuwe maatschappij. Er was zelfs een vorm van anarchisme die deze overtuiging versterkte, een stroming die tot uiting komt in het recent boek van Eric Min "Zwart licht. Anarchisten in België rond 1900". Maar in 1901 ontstaat een breuk tussen beiden en dit als gevolg van de socialistische eis voor algemeen enkelvoudig stemrecht voor alle mannelijke Belgen. Deze is er pas gekomen in 1919.

Strauven en ook andere auteurs analyseerden grondig het oeuvre van Victor Horta en hoe hij tot een nieuw ruimteconcept is gekomen. Daarin

zijn verschillende elementen bepalend geweest: het gedachtengoed van Viollet-le-Duc, de geest van de vrijmetselaars loge waartoe Horta behoorde, de geschiedenis van de Europese serrebouw vóór Leopold II Congo in bezit kreeg, de industrialisatie, verbetering van het wooncomfort en nog veel meer. Woning Tassel is een vernieuwing binnen de typologie van de rijwoning en ontstond zelfs vanuit een bijzondere vraag van de opdrachtgever aan Horta om lichtbeelden te kunnen projecteren. Ook de ruimteconfiguratie van woning Van Eetvelde heeft niets met Congo te maken, wel de functie van de opdrachtgever en de keuze voor hardhout. Staal en glas kwamen uit Wallonië!



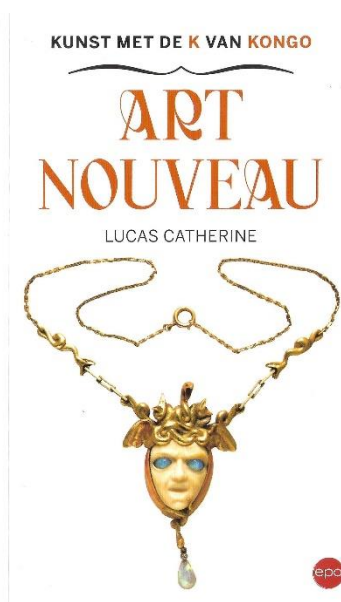
Chrystel Muteba, portretten van Afro- afkomstige Belgen opgenomen in het Horta museum en woning Van Eetvelde.

In de CIVA expositie "Style Congo: Heritage & Heresy" hangen zes foto's van Chrystel Muteba, portretten van Afro- afkomstige Belgen opgenomen in het Horta museum en woning Van Eetvelde. Muteba wil hiermee de band tussen kolonialisme en Art Nouveau benadrukken. Dat Congo een lucratieve Afrikaanse kolonie is geweest is evident. Dat Edmond van

Eetvelde deze woning kon zetten met de centen van zijn ambt en zijn goede relatie met Leopold II is reeds lang geweten. De grensverleggende ruimtelijke ontwikkeling die Horta bedacht komt niet uit Congo. Horta's architectuur bestempelen als uiting van kolonialisme is intellectueel niet correct. In De Standaard van 13 april j.l. merkte Geert Sels op betreffende de CIVA expositie: "Nu Brussel 130 jaar Art Nouveau viert, mogen we niet blind zijn voor de link die de stroming heeft met de voormalige Belgische kolonie Congo. Maar het moet dan wel kritisch gebeuren".

In de CIVA expositie ook bijdragen van andere kunstenaars en interessante documenten van de verschillende internationale exposities waar Congo aanwezig was, van de expositie in Antwerpen 1894 tot de Wereldexpo 1958 in Brussel.

"Art Nouveau – Kunst met de K van Kongo"



Met dit boekje wil Lucas Catherine ons duidelijk maken dat alles terug te brengen is tot Congo. Het werk van Horta is "zweepslagstijl" met verwijzing naar de terreur in Congo. In het boekje geen woord over het cultureel klimaat in Brussel en het verlangen om de nieuwe eeuw tegemoet te treden met een ambitie om tot een nieuwe wereld te komen. Een nieuwe tijd om de historische neo-stijlen achterwege te laten en inspiratie te zoeken in de harmonieuze wereld van de planten.

Niets over de grote impact van Japanse kunst wetende dat Horta een verzameling had van Japanse prenten. Deze publicatie puilt uit van simplisme en mist elke vorm van nuances, een strategie die de auteur kiest om zijn eigen gelijk te halen. De materialen komen uit Congo, dus liggen de roots van de art-nouveau in Congo. Dit is een redenering van bedenkelijk niveau. Het verhaal van de CIVA expositie is minder flagrant maar maakt ook niet het verschil tussen het materiaal waarmee de architecten hebben gewerkt en de vernieuwende ruimtelijk ontwikkeling die Victor Horta introduceerde in zijn werk. Horta is meer dan een bedenker van elegante lijnen met verwijzing naar de plantenstengels. Men gebruikte een uitspraak van Fierens-Gevaert gepubliceerd toen de cruciale periode van de Art Nouveau, tussen 1893 en 1901, reeds voorbij was.

De complexiteit van de geschiedenis

Kijken naar het verleden en het beoordelen met een hedendaagse kijk op de samenleving moet, maar kan ook verkeerde interpretaties opleveren. Is het omdat wij bang zijn voor de toekomst dat wij het verleden willen corrigeren en daders willen aanwijzen.

Moet men Venetië op de zwarte lijst van reisbestemmingen zetten omdat de rijkdom van de Dogenstad niet enkel is gekomen met eerlijke handel. Of gaat men een bezoek aan het Rijksmuseum in Amsterdam ontraden om dat de rijkdom van de "gouden 17^{de} eeuw" kwam van ver buiten Europa, inclusief de slavenhandel? Oorlogen gaan gepaard met plunderingen en diefstal van cultureel erfgoed. Gaat Vlaanderen eisen dat alle werken die Napoleon heeft meegenomen (gestolen) uit Vlaanderen terugkeren? Werken die nu te zien zijn niet enkel in Parijs maar in vele belangrijke regionale steden, van Nancy tot Toulouse. Wie nu deze musea bezoekt kan er ook trots op zijn dat topwerken een uitstraling geven aan Vlaanderen buiten onze landsgrenzen.

Marc Dubois

architect HonF RIBA juni 2023

Exposities

"Style Congo: Heritage & Heresy". " in CIVA Brussel tot 3 september

"Victor Horta versus art nouveau" in Hortamuseum tot 8 januari 2024

Maison Hannon valt te bezoeken na reservatie